

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

שיחות מוסר על סדר פרשיות השבוע

כולל

דברי חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקהלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה

פרשת שלח

ירושלים עיה"ק תובכ"א

תשע"ט לפ"ק

שיחות מוסר אלו הנדפסים כאן בס"ד, נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות מוסר שנמסרו בשנת תשמ"ה בירושלים ת"ו. ואם שגיתי, איתי תלין משוגתי. ובקשתינו שטוחה לפני המעיינים ה"ו, כי כל שגגה וטעות יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יעמידוני על טעותי.

בסוף החוברת מצורף מאמר על פרשת השבוע, ממאמרי רבינו שליט"א על התורה כת"י, אשר רואה אור לראשונה כאן בס"ד.

כל המעוניין לזכות את הרבים ולפתוח נקודת מכירה לחוברות אלו, בבית הכנסת / ישיבה / מקוה וכיו"ב, על ידי קופה [שיניחנה מליל שישי עד מוצ"ש מדי שבוע], ניתן לפנות למערכת ההפצה.

**לכל ענייני ההפצה יש לפנות בשעות בין
הסדרים, לפלאפון מספר 0527622629**

ניתן להשיג את החוברות בנקודות המכירה

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר
הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות
ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת שלח לך

תוצאות חטא המרגלים עד היום / ביאור חטאם של
המרגלים / זהירות מכל דיבור אחד שלא כהלכה /
לימוד לקח מכל מעשי הבריא / החובה לדון לכף
זכות / עונש מידה כנגד מידה

מפתח העניינים

ה'פירות' של 'חטא המרגלים' / התבוננות בפשר מעשה 'חטא המרגלים' /
מה'עוונות' שלהם נכתב 'ספר תורה'.. / אין לנו תפיסה בתביעה כנגדם / צווי
משה רבינו ע"ה אל המרגלים / תשובת המרגלים וקיום השליחות של משה
רבינו ע"ה / חטאם של המרגלים במילה אחת מיותרת / זהירות מכל מילה
מיותרת / 'עמלק יושב בארץ' / 'לשון הרע שבצנעה' / 'מראים תומה ותחתיהם
ערמה' / ויראת מאלהיך אני ה' / סמיכות פרשת המרגלים לפרשת מרים /
התבוננות ולימוד מוסר מכל מקרה בבריא / מעשה נורא על עונשו של המצער
אלמנה / ה'עונש' הוא בחינה של 'רפואה' ו'תיקון' / לא חרבה ירושלים אלא
מפני שהעמידו דבריהם על דין תורה / מעשה הנהגתו של רבה בר בר חנה לפני
משורת הדין / לא יבוא הפסד על ידי הנהגה 'לפנים משורת הדין' / עונש יוסף
ב'מידה כנגד מידה' / התבוננות ב'עונש' שניתן לאדם / שלא לתלות בסיבות
חיצוניות / תוכחותיו של ירמיהו הנביא / עונשו של חנניה בן עזור / עונשו של
חיהל בית האלי שבנה את יריחו / צריכים להכיר בחטא שגרם ל'עונש' ולשוב
בתשובה / ה'מבעט בייסורים' לא יועיל לו - משלו של החפץ חיים זצ"ל /
עונשם הנורא של המרגלים / ללמוד מעונשים הבאים לאחרים

מפתח חידו"ת

- א. בענין טעם ציוי משה למרגלים עלו זה בנגב כג
ב. בענין יהושע בן נון משרת משה כד
ג. בענין ה' ה' אל רחום וחנן כו
ד. בענין וינסו אותי זה עשר פעמים כז

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמות

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימיו	יפה בת עליה
שמעון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימיו בת חנה	מרגלית בת סימיו
תנצב"ה		

ניתן להשיג את החוברות
מתחילת השבוע בשולחנות ההפצה
של י. בלוי בבתי הכנסת

ניתן להקדיש את הוצאות
הדפסת החוברות השבועיות
בפלאפון מספר 0527628840

נשמח מאוד לקבל כל הערה והארה
הוספות וטעויות הדפוס וכיו"ב
ולחוספה לרשימת התפוצה
במייל: 8542164@gmail.com

תוצאות חטא המרגלים עד היום / ביאור חטאם של המרגלים / זהירות מכל דיבור אחד שלא כהלכה / לימוד לקח מכל מעשי הבריאה / החובה לדון לכף זכות / עונש מידה כנגד מידה

ה'פירות' של 'חטא המרגלים'

בעזרת ה' יתברך, נראה היום להתבונן בכמה עניינים בפרשת השבוע פרשת שלח לך, להתבונן וללמוד מוסר. 'וידבר ה' אל משה לאמר, שלח לך אנשים ויתורו את ארץ כנען, אשר אני נותן לבני ישראל, איש אחד איש אחד למטה אבותיו תשלחו כל נשיא בהם. וישלח אותם משה ממדבר פארן על פי ה', כולם אנשים ראשי בני ישראל המה' (במדבר יג א-ג). וכידוע אחר כך כל הענין של 'חטא המרגלים', אשר עד היום יש לנו את ה'פירות' של ה'חטא' הזה, נקבע אותנו יום של בכיה, כיום בכיה לדורות (תענית כט. סוטה לה. סנהדרין קד:), ולדאבוננו עדיין לא נושענו, (יהי רצון שנוכה לראות בבנין בית המקדש בב"א).

התבוננות בפשר מעשה 'חטא המרגלים'

וצריכים אנו להתבונן ולהבין היטב עומק המקראות, מה הביאור ב'חטא' של המרגלים, (צריך קצת להתעלות ממה שלימדו אותנו בתור ילדים בתלמוד תורה ו'ב'חידר'), הרי הפסוק מעיד מי היו אלה המרגלים, 'כולם אנשים ראשי בני ישראל המה', לא היו אנשים פשוטים 'מן השוק', לא אנשים ש'קטלי קני באגמא', ואף על פי כן הם חטאו בחטא כזה גדול.

מה'עונות' שלהם נכתב 'ספר תורה'..

אנחנו נמצאים כמה מדרגות אחורנית, צריכים אנו להתבונן היטב כדי להבין פשר החטא שחטאו המרגלים. וכבר אמר הגאון בעל

חידושי הרי"ם זצ"ל (ליקוטי הרי"ם פרשת בהעלותך עמוד שלז), שמי שמתבונן בפרשיות יראה שבפרשת שלח לך פותחים ב'מרגלים', ובסיום יש לנו גם את ה'מקושש'. תתבונן ותראה, מה'עוונות' שלהם נכתב 'ספר התורה' שלנו.. ממילא תבין מי הם היו..

אין לנו תפיסה בתביעה כנגדם

אנחנו לא מבינים את היצרים שהיה להם, ואת התביעה כנגדם. לדוגמא, הגמרא (סנהדרין קב:) מספרת על רב אשי, שקרא למנשה 'חברנו', מנשה שכל כך הרשיע [א"ה: ראה דברי רבינו שליט"א בקונטרס מגיד דבריו ליעקב חלק יז (פרשת תצוה תשע"ט, סוף עמוד כב). ע"ש], ובא אליו מנשה בחלום הלילה, אמר לו: 'וכי אני חבר שלך או חבר של אביך?', והוסיף ואמר לו: 'אם אתה היית בזמני, את המעיל שלך היית מרים והיית רץ לעבודה זרה!'. הרי לנו מעלתו של מנשה. אצלנו זה לא נתפס בשכל, אחרי שכל כך הרשיע. אבל זה בגלל שהיום כבר אין לנו את היצר הרע של עבודה זרה, ביטלו אותו (יומא טז:), ולכן אנחנו לא מבינים את עוצמת הנסיון שהייתה להם^א. [א"ה: וראה עוד

א. יצר של עבודה זרה הוחלף ביצר הרע של תאוות המזון

וכבר הזכרנו כמה פעמים, מה שאומרים בשמו של רבינו ה'חפץ חיים' זצ"ל, שאי אפשר באמת 'להרוג' את היצר הרע של עבודה זרה, אלא אפשר 'להמיר' ולהחליף אותו, והחליפו אותו ב'כסף'. 'אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם' (שמות כ ט), שאת ה'כסף' וה'זהב' לא תעשו לאלוה (אהבת חסד ח"ב פרק י). והפסוק בתהלים אומר 'הצילני מדמים אלהים' (תהלים נא טז), ופירש ה'בעל שם טוב' הקדוש (אור הגר דף יג ע"א), שכוונת הפסוק שהאלהים שלי לא יהיה המזון והכסף. שלא יהיה זה 'עבודה זרה'. שלא יקדיש וישעבד עצמו בעבור מזון כל חייו.

דברי רבינו שליט"א בקונטרס מגיד דבריו ליעקב ח"ב (פרשת חיי שרה תשע"ט, סוף עמוד יח). ע"ש[ב].

ב. אחאב מלך ישראל

מספרים על גדול אחד, שפעם הוא דיבר על אחאב מלך ישראל, מי הוא היה וכו', כי באמת דמותו של אחאב הייתה דמות מופלאה, מצד אחד רואים במקראות שהרשיע מאד מאד, עם כל מיני תועבות וסוגי עבודה זרה בדרך תאוה. [א"ה: ראה דברי רבינו שליט"א בקונטרס מגיד דבריו ליעקב חלק יז (פרשת תצוה תשע"ט, עמוד כג). ע"ש]. ומצד שני רואים אצלו איזה עניינים של מסירות נפש לכאורה, שכאשר הגיע מלך ארם למלחמה כנגדו, הוא נכנע לו, אבל כאשר ביקש מלך ארם את הספר תורה שלו, הוא יצא כנגדו למלחמה, ואף שהיה מיעוט כנגד מלך רם ניצח אותו במסירות נפשו (ע' מלכים א פרק כ). [א"ה: וראה דברי רבינו שליט"א בקונטרס מגיד דבריו ליעקב ח"ז (פרשת מקץ תשע"ט, עמוד יג הערה ג). ע"ש].

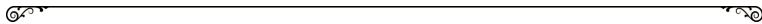
ואחד התלמידים שהיה שם ושמע את הדברים האלה של רבו, התפלא איך הוא מדבר בשבח ובמעלתו של 'אחאב'. ובאמת כוונת הרב הייתה ללמד מוסר השכל שיש בכל דבר ודבר. והרגיש הרב בתרעומת של אותו תלמיד, אמר לו, 'מפני מה אתה בא עד אלי ללמוד תורה, נוסע מעיר רחוקה ובא עד כאן? וכי חסר רבנים אחרים? אלא שמסתמא אתה אומר בלבך, 'הרב שלי הוא אדם גדול בתורה, והוא זכה גם לגלוי אליהו', כך אתה מחזיק אותי שזכייתי לגלוי אליהו, שבא אלי ומתגלה אלי אליהו הנביא, ובשביל זה כל הטורח הגדול שאתה טורח להגיע עד אלי, אבל כאשר אני מדבר ומזכיר מעלה אחת על אחאב, שעליו כתוב שאלהיו הנביא רץ לפני המרכבה הרבה הרבה (מלכים א יח מז), וכשאני אומר מילה אחת טובה עליו אתה כבר פותח את העיניים...'. צריך לדעת את המעלה שלהם. התביעה כנגדם הייתה על חטאים שאין לנו תפיסה בהם.

צווי משה רבינו ע"ה אל המרגלים

ובאמת מי שלומד את הפרשה, לכאורה לא מבין בכלל מה היה ה'חטא' של המרגלים, והרי הם ביצעו את התפקיד שהוטל עליהם על ידי משה רבינו ע"ה, הוא ביקש ונתן להם ציווי שילכו לתור את הארץ, ונתן להם סדרה של בירורים וחקירות לחקור ולדרוש ולבדוק, 'וישלח אותם משה לתור את ארץ כנען, ויאמר אליהם עלו זה בנגב ועליתם את ההר, וראיתם את הארץ מה היא ואת העם היושב עליה, החזק הוא הרפה המעט הוא אם רב. ומה הארץ אשר הוא יושב בה, הטובה היא אם רעה, ומה הערים אשר הוא יושב בהנה, המבצנים אם במבצרים. ומה הארץ השמנה היא אם רזה, היש בה עץ אם אין, והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ' (במדבר יג יז-כ). ולכאורה אכן המרגלים עשו את אשר הוטל עליהם, הם בצעו את השליחות שלהם על הצד היותר טוב.

תשובת המרגלים וקיום השליחות של משה רבינו ע"ה

אחרי ארבעים יום של חקירה ודרישה, בילוש ובדיקה וסיכון חייהם, הם חוזרים ומספרים כל מה שהם ראו, מראים את פרי הארץ, הביא איתם אשכול ענבים, שהיו צריכים שמונה אנשים כדי להרים אותו (סוטה לד סע"א, הובא ברש"י במדבר יג כג). והם מעידים על פירות ארץ ישראל, 'זבת חלב ודבש היא, וזה פריה' (שם פסוק כז), מראים את הפירות שהביאו איתם. ועל השאלה שביקשת ממנו משה רבינו ע"ה לחקור ולבדוק, 'אפס כי עז העם היושב בארץ, והערים בצורות גדולות מאד, וגם ילדי הענק ראינו שם. עמלק יושב בארץ הנגב, והחיתי והיבוסים והאמורי יושב בהר, והכנעני יושב על הים ועל יד הירדן' (שם פסוקים כח-כט). הרי שהם סך הכל קיימו השליחות, ועל מה הייתה התביעה כנגדם? מפני מה נענשו המרגלים? אנחנו בכלל לא מבינים את ה'חטא' של המרגלים.

חטאם של המרגלים במילה אחת מיותרת

רבנו הרמב"ן ע"ה (פסוק כז) מבאר פשר החטא של המרגלים, שהוא על מילה אחת מיותרת שהוסיפו, "והנה בכל זה אמרו אמת, והשיבו על מה שנצטוו", על ידי משה רבינו ע"ה ששלח אותם. "והיה להם לאמר שהעם היושב עליה עז, והערים בצורות, כי יש להם להשיב אמרי אמת לשולחם", הם לא יכולים לבגוד בשליחות, הם 'מרגלים' והם צריכים למסור 'דיווח' אמיתי ומדוקדק, "כי כן צוה אותם" משה רבינו ע"ה, לבדוק "החזק הוא הרפה, הבמחנים אם במבצרים", ואם כן מה היה החטא שלהם? "אבל רשעם במלת 'אפס', שהיא מורה על דבר אפס ונמנע מן האדם שאי אפשר בשום ענין". המילה שהוסיפו 'אפס' זה היה ה'חטא' שלהם. הם היו צריכים למסור את הדיווח בלי תוספות ופרשנות. אבל כשאמרו והוסיפו 'אפס' פירושם של דבריהם הוא שאי אפשר לנו לנצח. וכמו שאמרו רבותינו (סוטה לה. הובא ברש"י פסוק לא) 'כי חזק הוא ממנו', כביכול כלפי מעלה אמרו. כלפי הקב"ה ית"ש. ועל זה הייתה התביעה, כי הם הוסיפו מה שלא היו צריכים להוסיף. ועל המילה הנוספת, עליה נתבעו וממנה יצא הקצף הגדול לדורי דורות של 'בכיה לדורות', עד היום.

זהירות מכל מילה מיותרת

ומכאן יש לנו ללמוד מוסר השכל גדול, כמה יש יכול של 'מילה' אחת מיותרת לקלקל. יכול להגיד 'מערכה' שלימה ו'דרוש' גדול, אבל כשהוא מוסיף בתוכו עוד 'מילה אחת' שאינה נצרכת, הוא יכול להזיק ולקלקל את הכל. ועל זה צריך הרבה שמירה והשגחה. כי זה דבר מסוכן שיכולים להיכשל בו בנקל.

'עמלק יושב בארץ'

גם הוסיפו ואמרו 'עמלק יושב בארץ', לעורר זכרונות מימי קדם, כי ישראל תמיד סבלו ממנו, טעמו את טעמו המר (רש"י פסוק כח). מה איכפת לנו אם 'עמלק' יושב בארץ, תגידו שיש גיבורים, אבל הם הוסיפו ופירטו יותר מדאי, וכלל ישראל שומע 'עמלק' וכבר נבהלים.. ולכן נענשו בעונש החומר כל כך, כמו שנראה בהמשך.

'לשון הרע שבצנעה'

ה'חפץ חיים' זצ"ל מביא בספרו (הלכות לשון הרע כלל ג אות ד ובאר מים חיים שם סק"ג) לשון הירושלמי (פאה פ"א ה"א) שיש סוג של 'לשון הרע שבצנעה', וזה שכיח מאד, והירושלמי (שם) מביא על זה מעשה, ויש בזה מוסר השכל גדול. בזמנם היה הנוהג שהמלך היה לוקח לעבודה אחת לשנה כמה נציגים, זה היה ה'מס' של העבודה למלך, במשך חודש חודשיים, ואחר כך היה משחרר אותם חזרה. באחת השנים הוא שלח את השליח שלו שילך להביא לו את כל האנשים שצריכים לבוא השנה לעבודה אצל המלך. הלך והביא את כולם, מלבד אחד ששכח להביא אותו, נשמט מזכרונו, ואותו אחד ששכח קראו לו 'בר חובצא', עלה בגורלו הטוב להשתמט. ואחד האנשים שנלקח למלך, ידע ששכחו את 'בר חובצא', וזה מאד הפריע לו, חרה לו, 'אני אלך להיות עבד למלך במשך חודש ימים, והוא ישב בביתו כמו מלך בגדוד?!'. אבל להלשין עליו ולומר בפה מלא, 'שכחתם את בר חובצא', זה לא דרך כבוד, יגידו שהוא 'מוסר' ו'מלשין' ו'מה איכפת לך' וכו', אבל הוא מצא פתרון.. בדרך שהם הולכים יחד עם השליח של המלך, חנו באיזה מקום, ואמרו 'הגיע הזמן לאכול, מה נאכל?', אמר להם

'אנחנו נאכל חובצא', בארמית זה 'עדישים', דיברו על 'חובצא' ונזכרו ב'בר חובצא'.. ומיד שלחו לתפוס אותו..

אותו אחד יכול להצטדק 'מה רוצים ממני, אדרכא לתועלת דיברתי, אני רציתי 'חובצא' כי זה טעים ובריא!', אבל למעשה ב'דיבור' שלו הוא 'הלשין' על אותו אחד. זה נקרא 'לשון הרע שבצנעה'. אתה לא יכול לבוא אליו ב'טענות'. אבל כל אחד מבין ויודע שכאומרים 'חובצא' כולם נזכרים ב'בר חובצא', אבל הוא מסתיר את זה ב'תומה' ב'תמימות', אומר לך 'אני עושה את הכל לשם שמים'.

'מראים תומה ותחתיים ערמה'

ישנם בני אדם ש'מראים תומה - ותחתיים ערמה' (כדברי הפייט רבי שלמה ׳ן גבירול ז"ל בפיוט "כתר מלכות"), הם מראים ומדברים כאילו 'לפי תומו', כאילו כל כוונתו לשם שמים, אבל בתוך הדיבורים שלו הוא מכניס עוד 'מילה' אחת בערמה, ומזיק ומקלקל ופוגע בשני. וזה נפקא מינה לכל אחד ואחד מאיתנו. כי זה שכיח שאדם מדבר כביכול 'לפי תומו' אבל בין הדברים הוא מכניס מה שרוצה לקלקל, ו'מתמם' ש'לא עלה על ליבי שיצא מזה נזק וקלקול'.

ויראת מאלהיך אני ה'

ועל כן נאמר 'ויראת מאלהיך אני ה' (ויקרא יט יד), מפרש רש"י בשם רבותינו (קידושין לב:), לפי שהדבר הזה אינו מסור לבריות לידע אם דעתו של זה לטובה או לרעה, ויכול להשטט ולומר לטובה נתכוונתי, לפיכך נאמר בו ויראת מאלהיך המכיר מחשבותיך. הקב"ה יודע את כוונתו באמת, אם 'לפי תומו' או ח"ו להיפך.

סמיכות פרשת המרגלים לפרשת מרים

רש"י בתחילת הפרשה מוסיף עוד יסוד, 'שלח לך אנשים', 'למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים?', שהרי הפרשה הקודמת מסתיימת בענין חטא מרים שדיברה על משה רבינו ע"ה, ומיד אחרי זה התורה סומכת את הענין של המרגלים, וזה עצמו בא ללמד אותנו לימוד גדול, "לפי שלקתה על עסקי דיבה שדיברה באחיה, ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר", הם ראו את מרים שדיברה על אחיה, שהיא לא רצתה לדבר בגנותו, וכוונתה הייתה לשם שמים, ואף על פי כן קיבלה 'צרעת' [א"ה: ראה דברי רבינו שליט"א בקונטרס מגיד דבריו ליעקב חלק לג (פרשת בהעלותך תשע"ט, עמוד כ והלאה). ע"ש], היו צריכים ללמוד מוסר השכל ממנה, אבל הם לא למדו לקח, ועל כן קיבלו את העונש שלהם.

התבוננות ולימוד מוסר מכל מקרה בבריאה

ומכאן יש ללמוד, שכל דבר שאדם רואה, אסור לו לתלות בדרך 'מקרה'. כל דבר בא ללמד את האדם לקח. אם אדם רואה משהו - פירושו של דבר שיש לו שייכות לדבר, וצריך להטות אוזן ולפקוח עין וללמוד (ע' מאור עיניים פרשת חוקת ועוד). כל הבריאה כולה מלמדת מוסר לאדם, רק צריך 'להטות אוזן' ו'לפקוח עין'. ומי שחלילה הולך מבלי התבוננות, מבלי ללמוד לקח מה'בריאה', הרי שהוא נענש. צריכים ללמוד מוסר מכל דבר. לא יתכן שאדם יחלוף ויראה כל מיני מאורעות עוברים כנגדו, ולא יתבונן ב'לקח' למעשה. צריכים לפתוח את העיניים ולראות את יד ה' שמנהלת ומנהיגה בכל דבר ודבר. זו התביעה שהייתה על המרגלים, רק לפני יומיים ראיתם את העונש הנמרץ שקיבלה מרים, ואיך עברתם לקלקל את כל כלל ישראל להזיק להם ולהוציא דיבה, לא למדתם מוסר השכל, ולכן העונש מידה כנגד מידה.

מעשה נורא על עונשו של המצער אלמנה

ה'חפץ חיים' ע"ה היה מומחה בדברים הללו, כל דבר שהיה רואה, היה לומד ממנו מוסר השכל. אם הקב"ה הראה לו משהו, הרי שיש בזה סימן שעליו ללמוד מזה. וכך במשך שנים על גבי שנים היה מלמד את התלמידים שלו, שכך ראה היום, והלימוד הוא כך וכך. ופעם אחת היה מעשה נורא (הובא בספר חפץ חיים על התורה עמוד קכא), עם אלמנה אחת שהיא שכרה דירה ממישהו, והיא הייתה אלמנה עניה, והגיע הזמן של השכירות ולא היה לה לשלם את 'דמי השכירות'. ואותו בעל הבית היה איש קשה רוע, והוא תבע את 'דמי השכירות' 'הגיע זמן התשלום, אני צריך לקבל דמי השכירות!', אמרה לו, 'אין לי, תחכה כמה ימים ואפרע לך', והוא לא הסכים, אמר לה, 'אם את לא נותנת לי את דמי השכירות מיד, אני מגרש אותך מהבית!', אמרה לו: 'לאן אלך? הרי אנו בימי ה'חורף', ימי קור!', ואותו בעל בית לא איכפת לו, וכך היה. היא לא פרעה את החוב, לא היה לה לשלם לו, הלך אותו בעל בית ופתח את הגג של הבית, הוציא את כל הרעפים, כדי שייכנס ה'גשם' וה'רוח' וה'קור' לתוך הבית שלה, ובעל כרחיה היא תצטרך לצאת ולעזוב את הבית. וה'חפץ חיים' ראה את זה כולו הזדעזע. הרי הפסוק מעיד שאם מענים יתום ואלמנה 'וחרה אפי' (שמות כב ג), הקב"ה חורה אפו על המצערים יתומים ואלמנות. עברה שנה, שנתיים, ושום דבר לא קרה

ג. יתום ואלמנה לא תענון

צריכים להיזהר בזה עד קצה אחרון, בשיא הזהירות והחרדה. יתומים ואלמנות ליבם שבור, הם אנשים שבורים, אין מי שיגן עליהם ויעמוד לימנם, אבל הקב"ה ית"ש הוא עומד לימנם ומגן בעדם והוא יפרע למי שיוק להם. הקב"ה תובע את עלבונם. אסור לזלזל בהם. צריכים להתייחס אליהם בכבוד. צריכים להיזהר בזה עד למאד, לפני ולפנים משורת הדין. שיהא אדם 'כונס לתוך שלו', והוא לא יפסיד מזה, אין בזה ולא יהיה מזה כל 'פסידא'.

לו. נשאר בעשירותו ובכבודו ובכל מה שהיה. אחרי עשר שנים, נשך אותו כלב, והכלב הזה היה נגוע בחולי ה'כלבת', והוא קיבל את החולי הזה וחלה בחולי המר הזה של ייסורים נוראים, עד שהיה נובח כ'כלב' ומת'. לפעמים יש 'זכות תולה'. עשה איזה מצוה שמגינה בעדו, אבל בסוף הקב"ה יבוא איתו חשבון. הקב"ה 'מאריך אפיים'. אבל - כמו שאמרו רבותינו במדרש (בראשית רבה פר' סז ס"ד) - בסוף הקב"ה נפרע.

כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע'

מספרים על גדול אחד, רב מפורסם בחו"ל איש אלוקים קדוש, שהיה מעשה בעירו עם אלמנה אחת ששכרה דירה, והגיע זמן התשלום ולא היה בידה לשלם, ובעל הבית היה מנהל הבנק בעיר, ולא הסכים לוותר. הלך אותו גדול למנהל של הבנק, דופק בדלת, והמנהל פותח את הדלת, והנה הוא רואה את רב העיר כנגדו, הכניס אותו, הביא לו משהו לשתות וכו', שאל אותו, 'כבוד הרב, לצורך מה הטריח את עצמו לבוא אלי?', והרב שותק, שתיקה מוחלטת, ואחרי עשר דקות קם ובא לצאת. מנהל הבנק תמה, אמר לו: 'מחילה כבוד הרב, בשביל מה באת? בשביל לשבת כמה רגעים ולצאת?!', אמר לו הרב, 'באתי לקיים מצוה, וקיימתי אותה בהידור. הגמרא (יבמות סה:) אומרת, כשם שמצוה לומר דבר הנשמע, כך יש מצוה שלא לומר דבר שלא נשמע, ועל ידי זה שהייתי אצלך ושתקתי עשר דקות, יצאתי ידי חובה, קיימתי את המצוה שלא לומר דבר שלא נשמע..', אותו מנהל בנק התעוררה בו סקרנותו, התחיל לדחוק ברב שיגלה מה רצה לומר, ואחרי שדחק בו כמה פעמים, אמר לו הרב: 'תדע לך, שאותה אלמנה שחייבת כסף לבנק, ואין לה כסף, צריך להשתדל בעבודה לפנים משורת הדין!'. ענה אותו מנהל הבנק, 'אם זה היה חוב כספי אישי שלי, אני מבין, אבל זה חוב לבנק, זה לא לכיסי..', אמר לו הרב, 'אמרתי לך שלא תשמע.. לכן שתקתי..', והלך לדרכו. הדברים נכנסו ללבו של אותו מנהל היטב, והוא שילם את החוב מכיסו.

ה'עונש' הוא בחינה של 'רפואה' ו'תיקון'

וצריכים לדעת יסוד גדול - מה שלימד אותנו הגאון ר' חיים שמואלביץ זצ"ל (שיחות מוסר מהדו"ח סוף מאמר עמוד כח, ומאמר יז עמוד עא והלאה, סוף מאמר סג עמוד רעא, מאמר עד עמוד שכה והלאה) - שכאשר מקבלים 'עונש' אין זה מגיע ממידת 'אכזריות' חלילה, כיון ש'חטא' יקבל 'מכה' כנגד זה, אלא כל 'עונש' זה בחינה של 'רפואה' ו'תיקון', שאדם יתבונן ויפיק לקח מפני מה בא עליו העונש. לא נזהרת בזה, קיבלת עונש כזה (וצריך להיזהר להתבונן היטב להבין במה חטא, ולא שיעשה תשובה על דבר אחר). כיון שהעונשים תמיד הולכים בקו של 'מידה' כנגד מידה', וזה כלל גדול בכל התורה הקדושה, 'מידה כנגד מידה לא בטלה' (סוטה ח:), מי שהולך בקו של 'חסד' - הולכים איתו בקו של 'חסד', ומי שחלילה הולך ב'אכזריות' מתייחסים אליו ב'אכזריות'.

לא חרבה ירושלים אלא מפני שהעמידו דבריהם על דין תורה

הגמרא אומרת (בבא מציעא ל:): שלא חרבה ירושלים אלא על שהעמידו דבריהם על דין תורה, לא שהם עשו 'רשעות', אלא שלא הייתה להם את ההנהגה של 'לפנים משורת הדין'. ואם הייתה להם את ההנהגה הזו של 'לפנים משורת הדין', דהיינו שאף על פי שמעיקר הדין מגיע לו עונש וחייב כזה וכזה, אבל נכנס 'לפנים משורת הדין' ולא נחמיר עליו.

וזה היה החסרון אצל אנשי ירושלים, כי אם הם היו נכנסים 'לפנים משורת הדין', היו אומרים בשמים 'אמנם אנשים ירושלים עשו קלקול וחסרון וחטא כזה וכזה כו', ועל פי דין מגיע להם שיענשו וילכו לגלות וכו', אבל הואיל והם נהגו 'לפנים משורת הדין', גם אנחנו ניכנס איתם 'לפנים משורת הדין', כי 'מידה כנגד מידה לא בטלה', ולא נחריב

את בית המקדש! אבל הואיל ואנשי ירושלים לא נהגו בהנהגה של 'לפנים משורת הדין' אלא העמידו דברים על דין תורה, כבר לא היה 'מליץ טוב' שיבוא ו'יסגור' עליהם.

מעשה הנהגתו של רבה בר בר חנה לפנים משורת הדין
הגמרא מביאה סיפורים לאין מספר על אנשים שהתנהגו לפנים משורת הדין. יש סיפור ידוע בגמרא מציצא (פג.), על רבה בר בר חנה ששכר פועלים וסבלים שיעבירו לו את החביות של היין שלו, והם לא השגיחו כהוגן ופשעו (רש"י שם) ונפלו כל החביות ונשברו, תבע אותם למשפט, 'שכרתי אותם לעבודה, והם הזיקו לי, היו צריכים להשגיח, פועל לא יכול לנהוג ברשלנות ובטלנות, אבל הם לא נהגו כך, וכיון שכן כל החביות כולם נשברו לי', הגיעו לפני האמורא רב, אמר לו: 'אתה צודק, אבל אף על פי כן תמחל להם'. מחל וויתר להם. אחר כך אמרו הסבלים, 'מחילה, כל היום עבדנו אצלך, תשלם לנו.. אמנם הזקנו לך ושברנו את כל החביות (בפשיעה..), אבל סוף סוף עבדנו, תשלם לנו דמי אכילה ושתייה ועבודה יומית..', הלכו ותבעו אותו לפני רב.. לא רק שהזיקו ולא שילמו אלא גם דורשים על כך שכר.. אמר לו רב: 'תן להם, הגם שאתה לא חייב, אבל זה לפנים משורת הדין'. חסידות מופלאה.

לא יבוא הפסד על ידי הנהגה 'לפנים משורת הדין'
ומי שנוהג 'לפנים משורת הדין', הגם שלכאורה בהסתכלות החיצונית של העין הפשוטה, הוא רואה שהוא ניזוק ונפסד, גם נשבר החביות וגם מוציא כסף, אבל האמת היא ההיפך, מהדברים האלה יבוא לאדם רק רווח. מי שנכנס לפני ולפנים משורת הדין תמיד מרוויח.

עונש יוסף ב'מידה כנגד מידה'

והענין של 'מידה כנגד מידה', מצינו בכמה מקומות, לגבי 'יוסף הצדיק', בפרשת וישב למדנו 'ויבא יוסף את דיבתם רעה אל אביהם' (בראשית לו ב), ומפרש רש"י (שם) בשם רבותינו (בירושלמי פאה פ"א ה"א) מה היה ה'דיבה רעה', "כל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה היה מגיד לאביו, שהיו אוכלים אבר מן החי, ומזלזלין בבני השפחות לקרותן עבדים, וחשודים על העריות", כך הוא היה אומר ליעקב אבינו ע"ה. ו'מידה כנגד מידה', "בשלשתם לקה. על אבר מן החי וישחטו שעיר עזים במכירתו (בראשית לו לא), ולא אכלוהו חי", אתה טוען שהם אוכלים אבר מן החי, השחיטה כאן תלמוד שהם זהירים בזה. ולכאורה יש להבין, מה הייתה המידה כנגד מיד במה ששחטו את השעיר עזים במכירתו, מה ה'עונש' שיש כאן? אבל היות ומטרת ה'עונש' אינה אלא ללמד לקח, ייסורים זה כמו בהמה שהיא יוצאת מהדרך, וה'רועה' מכה אותה ב'מקל' שתחזור לדרך הנכונה. כך זה גדר הייסורים. אדם תעה ויצא מהקו הנכון, הייסורים הללו באים להדריך ולהנחות אותו ולהעמידו על טעותו. זה התיקון של הדבר. וממילא כך היה אצל יוסף, שאפילו שלא בשעת אכילה, שרוצים לשחוט את ה'שעיר' בשביל הדם שלו, בשביל לטבול את הבגד בדם, אף על פי כן שחטו אותו כהלכה, ולא 'אבר מן החי'. "ועל דיבה שסיפר עליהם שקורין לאחיהם עבדים", שהם מזלזלים בהם, נענש מידה כנגד מידה, "לעבד נמכר יוסף" (תהלים קה יז). היות וטען שהם מזלזלים, נמכר לעבודה המזלזלת ביותר, להיות 'עבד'. אין לך דבר יותר מזלזל מלהיות 'עבד'. "ועל העריות שסיפר עליהם", נענש בכל הפרשה עם אשת פוטיפר, "ותשא אשת אדוניו" (בראשית לט ז). היה סכנה גדולה ליוסף, שהיה יכול ח"ו לאבד את עצמו בשני עולמות אם לא שעמד בנסיון הזה.

התבוננות ב'עונש' שניתן לאדם

אבל צריכים להתבונן ולהבין על מה בא ה'עונש', והגאון ר' חיים שמואלביץ זצ"ל מביא מועשה (שיחות מוסר מהדו"ח מאמר יח עמוד עו, מאמר עד עמוד שכה) על אשה נכבדה מאד, שהציעו שידוך לבת שלה, תלמיד חכם מופלג, 'אדם גדול', אבל החתן הזה היה לו איזה חסרון קטן, שהיה קצת 'צולע' ברגל, לא היה הולך יפה, והיא התנגדה לזה שיהיה החתן צולע ברגל, כי זה לא יפה, זה לא דרך כבודה. והנה באחד הימים אחרי שביטלה ודחתה את ההצעה הזו, היא קמה בבוקר לשרת את בעלה, היה תלמיד חכם חולני מאד, והיא קמה בבוקר להביא לו 'כוס חלב' שישתה כדי שיוכל להתפלל, הרי הוא 'חולה' מותר לו (ע') שלחן ערוך או"ח סי' פט סעיף ג), ובשעה שהלכה להביא לו את ה'חלב' נפלה ושברה את הרגל.. כשהרימו אותה מה היא אמרה? 'תאמינו לי שזה מן השמים ששברתי את רגלי, בגלל שנתתי 'כוס חלב' לבעלי קודם התפלה!.. על זה נשברה הרגל שלי!..'. היא לא תפסה על מה שברו את הרגל. (הרי לא נשבר לה ה'יד' דייקא ה'רגל'). שברו את הרגל בגלל שהיא ביטלה ודחתה את אותה הצעה של תלמיד חכם גדול שהיה 'צולע' ברגל. (היא תלתה את זה שנשברה רגלה, בגלל שהייתה צריכה לשלוח את בעלה החולה לתפלה עיף ורעב וצמא..). הרי לך שאדם מקבל 'עונש' מהקב"ה לעורר אותו, אבל הוא לא מבחין ומתבונן מה הקב"ה רוצה ממנו. צריך ללמוד 'מוסר' ולבדוק מה זה בא לתקן, ומה ה'מידה כנגד מידה'.

ה. כך בני אדם מקפידים שלא יהיה האדם צולע ב'רגל' אף על פי שהוא 'צולע' בשכל.. עם כל מיני 'שיבושים' ו'דעות משובשות' ו'מחשבות' שלא לפי דת של תורה. כל זה 'לא נורא'.. העיקר שה'רגלים' ישרות!.. זה לא העיקר.. העיקר שיהיה תלמיד חכם בעל מידות טובות, בעל דעות ישרות ומתקנות, בן תורה אמיתי.

שלא לתלות בסיבות חיצוניות

ויש בזה הרבה מוסר השכל, כי לפעמים באמת אדם מקבל מכה וייסורים, ובמקום ללמוד את ה'מוסר השכל' האמיתי, הוא מבטל ומבזבז את זה על 'דברים בטלים'. צריך להיות ישר ולהודות. יש הרבה שקשה להם להודות שזה בא להם על מעשיהם, אפילו אם הם מאמינים בדבר, הם תולים בסיבות אחרות. זה תכונה שהרבה 'נגועים' בה. צריך להיות 'איש אמת'.

תוכחותיו של ירמיהו הנביא

בספר ירמיהו (פרק כח) מסופר על הנביא ירמיהו, היה נביא תוכחה שבא להוכיח את כלל ישראל, וכל הזמן היה מזהיר אותם, 'תדעו לכם, אם אתם לא תעשו תשובה, הקב"ה יכעס עליכם, ובית המקדש יחרב, ותלכו לגלות!', וכולם דחו וביטלו את דבריו. וכמה שירמיהו התחנן ומסר נפש בשביל ללמד תוכחה ומוסר את כלל ישראל שיעשו תשובה, וסבל על כך סבל מר, עד שרצו להרוג אותו, וזרקו אותו לבור טיט שייטבע שם (ירמיהו לח ו).

עונשו של חנניה בן עוזר

ובדורו היה להיפך, נביא אמת שאחר כך 'שנה ופירש', נעשה 'נביא שקר', קראו לו 'חנניה בן עוזר', היה הולך ומטה אוזן מה ירמיה מנבא - ואומר להיפך. ירמיה היה מנבא שחלילה אם ישראל ימשיכו בחטאים ובקלקולים הללו, יבוא 'מלך ארם' ויחריב את ארץ ישראל ויגלה אותם מאדמתם, היה שומע אותו ו'מנבא' להיפך, 'ירמיה, אתה משקר, אני אגיד מה אמר ה', השי"ת אומר שאנחנו לא נלך לגלות, וגם את השלל שלקחו מאיתנו כלי כסף וכלי זהב שלקח 'נבוכדנצר' יחזירו

לנו', רק מנבא טובות. 'אל תדאגו, מי יתן וירבו כמותכם בישראל, אתם צדיקים וחסידים..!'

ירמיה שמע נבואות השקר שלו, אמר לו: 'מי יתן והיה כדברך, הלוואי שאתה היית צודק, אבל כיון שאתה נביא שקר, תדע לך, את השנה הזו אתה לא תזכה להשלים אותה, זה יהיה עונשך!'. וכך היה. ביום אחרון של אותה שנה מת חנניה בן עזור, נתקיימו דבריו של ירמיה. אבל ברגעים האחרונים שלו לפני המיתה, הוא קורא לבנים שלו, אומר להם 'אני גוזר עליכם בגזירת אבא, תיזהרו בכיבוד אב ואם, שאתם לא תפרסמו שמתתי בשנה הזו, אל תתלו מודעות ואל תזמינו 'חברא קדישא', תחכו יומיים שלשה עד שנה הבאה, ורק אז תודיעו שאבא שלכם מת. כדי שירמיה לא יהיה צודק במה שהוא אמר!'. וסיים דבריו - ומת (כמבואר בירושלמי סנהדרין פ"א ה"ה, הובא ברש"י ירמיה כח ז).

באו נתבונן, אתה רואה בחוש, בעיניים, שדבר אחד מדבריו של ירמיהו לא נפל ארצה, כמו שהבטיח כך התקיים, אז תלמד מוסר, תעשה תשובה, לפני שהוא מת ויעמוד לדין לפני הקב"ה. אבל הוא ממשיך ברשעותו. לראות כמה שהאדם קשה לו להודות על האמת, אפילו מקבל עונש וייסורים.

עונשו של חיאל בית האלי שבנה את יריחו

כך היה גם אצל 'חיאל בית האלי', היה מה'חבורה' של 'אחאב', היה לו ענין להכחיש תורת משה, הרי בשעה שיהושע החריב את 'יריחו' הוא קילל שמי שיבנה את יריחו, שברגע שיתחיל לבנות יקבור את בנו בכורו, וכשיגמור לבנות את יריחו הוא יקבור את בנו האחרון (יהושע ו כה), וכך היה, חיאל בית האלי היה מהאנשים הללו שרצה לפעול במה שנקרא 'כיבוש השממה'.., אמר 'יריחו הייתה עיר ואם בישראל, ותהיה

תל שממה לעולם? היו לא תהיה!', התחיל לבנות את יריחו, התחיל לבנות - ומת בנו הראשון, אבל המשיך, אמר 'יש לי 'אידיאל' אני צריך לבנות את יריחו!', המשיך ובנה, ועוד בן מן ועוד בן, עד כשגמר להעמיד את הדלתות של העיר מת בנו האחרון. נתקיימה קללת יהושע עד סופה. את כל בניו קבר. (אולי שנא אותם רצה לגמור איתם...). הרי לנו גם כן אותו דבר, רואה שדבריו של יהושע מתקיימים, ואף על פי כן ממשיך, תולה את המיתה של הראשון והשני וכו' בסיבות חיצוניות.

צריכים להכיר בחטא שגרם ל'עונש' ולשוב בתשובה
והאמת היא צריך להבין ולשוב בתשובה, כי 'מודה ועוזב ירוחם', כשאדם מודה ואומר 'ריבונו של עולם, חטאתי עויתי פשעתי, יצאתי מהמסילה, אבל עמדתי על טעותי, והריני שב בתשובה!', ועל ידי זה הוא יכול לברוח מהייסורים הללו.

ה'מבעט בייסורים' לא יועיל לו - משלו של החפץ חיים זצ"ל
אבל אם הוא 'מבעט בייסורים', לא מכיר בטעותו ובחטאתו, לא יעזור לו שום דבר, ה'חפץ חיים' הביא על זה משל נפלא, לאדם בדורות שעברו שהיה 'אסיר המלך', והיו חובשים את הידיים שלו בכל מיני אזיקים גדולים של נחושת וברזל, בידיים וברגליים, וכך היה 'כבול' באזיקים הללו. והוא לא רצה את האזיקים ורצה מאוד להחליץ מהם, והיה מושך את היד מה'אזיקים' בכל כחו, ובכל משיכה ומשיכה הוא גורם שבשרו נקרע, מנתף דם. הוא רוצה להתנער מהייסורים, והוא לא שם לב שהוא קשור ודבוק עם הייסורים האלה. אם תעשה תשובה, תהיה 'מודה ועוזב', יבטלו את הייסורים הללו. אבל כל עוד שהסיבה של החטא קיימת, הייסורים והעונש קיימים. תהיה 'מודה על האמת'

ותלמד 'מוסר השכל' ותברח מהדברים האלה. אבל כשאדם נשאר בקלקולו, הוא לא יכול לברוח מהייסורים.

עונשם הנורא של המרגלים

ואת זה צריכים אנו ללמוד מהפרשה שלנו. המרגלים ראו את העונש אצל מרים, ולא למדו מוסר, ועל זה הם נענשו. והעונש היה 'מידה כנגד מידה'. כמו שהפסוק אומר (בהמשך הפרשה): 'וימותו האנשים מוצאי דיבת הארץ רעה במגיפה לפני ה' (במדבר יד לו), ומפרש רש"י (שם) בשם רבותינו (סוטה לה). "**באותה מיתה ההגונה להם, מידה כנגד מידה. הם חטאו בלשון, ב'דיבור', במה שהוסיפו 'אפס', 'ונשתרבב לשונם עד טבורם', הלשון שלהם יצאה והתארכה עד הטבור, 'ותולעים יוצאים מלשונם ובאין לתוך טבורם', זה היה עונשם, 'מיתה משונה' (בר מינן), מה שלא נשמע כדבר הזה, תולעים יוצאים מתוך הפה ונכנסים לתוך הבטן, עוד הפעם ועוד הפעם וכו', סיבוב אחרי סיבוב. "לכך נאמר במגפה ולא במגפה. וזהו לפני ה', באותה הראויה להם על פי מידותיו של הקב"ה, שהוא מודד מידה כנגד מידה".**

ללמוד מעונשים הבאים לאחרים

והרבה פעמים ה'תוכחה' באה על ידי אחרים, וצריך האדם להודות לקב"ה שזה לא קרה אצלו, אבל שילמוד מוסר השכל מזה, כדי שחלילה לא יצטרכו לעורר אותו בעצמו. ה' יהיה בעזרנו, ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

חידו"ת לפרשת שלח לך

א. בענין מעם ציוי משה למרגלים עלו זה בנגב

במדבר (י"ג י"ז): "וישלח אותם משה לתור את ארץ כנען ויאמר אליהם עלו זה בנגב ועליתם את ההר".

ופירש רש"י ז"ל: "עלו זה בנגב, הוא היה הפסולת של ארץ ישראל, שכן דרך התגרים מראין את הפסולת תחילה ואחר כך מראין את השבח".

ואם היתה לנו רשות, בס"ד הייתי אומר טעם נוסף מדוע משה רבינו ע"ה אמר למרגלים דוקא שיעלו בנגב, והוא על פי הנודע מסוד חכמים שכל פעולה נסית שצריכה לבוא בעתיד מקדימים ועושים כדוגמתה מראש, וכדרשת רז"ל בפרקי דרבי אליעזר (פרק כ"ו): "באותה הלילה שנלקחה שרה אמנו ליל יום טוב הפסח היה, והביא הקב"ה על פרעה ועל ביתו נגעים גדולים - להודיע שכך הוא עתיד להכות את עם ארצו" ע"ש, וכן הוא בספר הזהר הקדוש המובאים בחיבורי הדר יעקב ח"א (סימן ג') ע"ש, והיינו שהנגעים שהקב"ה נגע והכה את פרעה על דבר שרה אשת אברהם, הכינו את עשרת המכות שהוכה פרעה אחר כך בעת יציאת מצרים, כי כך הוא סדרן של דברים בתחילה עושה רושם ורשימו של הדבר המעודת, ואחר כך עושים את גוף הדבר עצמו ע"ש.

כמו כן נס שנעשה בתחילה, ממנו תוצאות חיים, שממנו יעשו בעתיד עוד נסים כדוגמתו, והוא אבוהון ושורש דכולהו, וזו לשון ספר י"ג אורות (דף נ"א הערה נ"ז): "כתב מהרש"א חולין (ז' א') דבקיעת כל הנהרות בזמן קריעת ים סוף, לא היתה לצורך השעה ההיא, אלא שהוכן הדבר עבור רבי פינחס בן יאיר שבקע נהר גינאי בשעתו, והוא עשה כן מכח הנס של משה רבינו ע"ה שבקע כל מימות שבעולם, ועיין בספר נועם אלימלך בליקוטי שושנה (קרב לסופו ד"ה הפך), ובספר עבודת ישראל (לפסח ד"ה נ"ל) עכ"ל.

ובן גם כאן משה רבינו ע"ה בדוקא רצה שיעלו בנגב אחר ששם היה מקום מושבו של עמלק הרשע ימ"ש, ככתוב במקרא שם (פסוק כ"ט): "עמלק יושב בארץ הנגב", ורצה משה רבינו ע"ה שהכניסה לארץ ישראל מארץ

הנגב היא תפעל שאחר כך ינצחו את עמלק היושב בארץ הנגב, וכהחיה שכתב גם הרמב"ן ז"ל בראשית (י"ב ו') על אברהם אבינו שכניסתו לארץ ישראל היתה מהעיר שכם דמעשה אבות סימן לבנים וכלשונו שם: "ויעבור אברם בארץ עד מקום שכם, היא עיר שכם, והחזיק אברהם במקום ההוא תחילה, וקודם שנתן לו את הארץ, נרמז לו מזה כי בניו יכבשו המקום ההוא תחילה קודם היותם זוכים בו, וכו', כי הוא המקום אשר כבש יהושע בתחילה", דוק הבן והרחב.

וראיתי בספר שפתי כהן על התורה שם שכתב: "עלו זה בנגב. אמר להם שיעלו עמם זכותו של אברהם שנאמר בו הלך ונסוע הנגבה, ולו ניתנה ארץ ישראל שנאמר לו כי לך ולזרעך אתן וגו'. זהו ועליכם את ההר, ההר הגדול שהוא אברהם, שהאבות נקראו הרים שנאמר אשא עיני אל ההרים - אל ההורים. גם אמר להם שיזכרו זכות שנים עשר שבטים, זהו עלו זה, ז"ה בגימטריא שנים עשר, עלו זה, שיעלו במחשבתם זכות זה".

ולפי דרכו ז"ל יש לומר שרצה גם להזכיר זכות **יצחק** אבינו ע"ה שכתוב בו בספר בראשית (כ"ד ס"ב) והוא יושב בארץ הנגב, וזכות **יעקב** אבינו שישב בארץ מגורי אביו בראשית (ל"ז א') ושם בדברי רבינו החזקוני ז"ל ובדברי הרב הספורנו ז"ל ודוק.

ב. בענין יהושע בן נון משרת משה

במדבר (י"ד ו'): "ויהושע בן נון וכלב בן יפנה מן התרים את הארץ קרעו בגדיהם, ויאמרו אל כל עדת בני ישראל לאמר הארץ אשר עברנו בה לתור אתה טובה הארץ מאד מאד ויאמרו כל העדה לרגום אותם באבנים".

וכתב רבינו חיים ן' עטר ז"ל בספר אור החיים בקדוש שם##: "וצריך לדעת למה לא השכילו לדון על פי משפט התורה, להכחיש דברי העשרה בדברי השנים, כיון שדין העדות הוא תרי כמאה, ומאה כתרי, ואפשר שדנו ביהושע שהוא פסול לעדות במה שנוגע למשה, כי היה משרתו מבחוריו" עכל"ק.

ובעניותי יש לי להעיר שמדברי קדשו ז"ל נראה שנקט שם משרת פסול להעיד, ואמנם יש מי שאמר כך אבל גדולי רבותינו האריכו בזה

מגיד דבריו ליעקב | חידו"ת לפרשת שלח לך כה

והעלו שהעיקר שמשרת כשר להעיד, וזו לשון הגאון מהרא"ל בלחובר ז"ל בספרו שו"ת שם אריה אה"ע סימן ל"ד) אודות אחד הדיינים שפסל אחד מהעדים לפי שהוא נאמן ביתו: "הנה תלה עצמו במה שהביא בבאר היטב דעה אחת דמשרתי הבית פסולים, ותלה עצמו על דעה דחווה", והביא דבריו בספר שדי חמד (חלק דברי חכמים סימן ע"ג) ועיין שם שהאריך הרבה אם משרתי הבית פסולים לעדות, ועוד עיין לו שם (סימן ע"ה). [ולא הזכיר דברי אור החיים הנ"ל].

ובס"ד יש לי להוסיף שבשו"ת דברי מלכיאל ח"ה (ס"ס רט"ז) כתב: "דעת **רוב הפוסקים** שמשרת כשר לעדות אם אין הדבר נוגע לו עצמו", וגם גאון ירושלים רבי אהרן עזריאל ז"ל בספרו און אהרן (מערכת ע' אות י"א) כתב: "משרתי הבית כבר עלתה הסכמת **כל הפוסקים** דכשרים לעדות", והסבא קדישא הגאון מהרש"א אלפנדרי ז"ל בתשובתו אודות כת הקראים וקראין אינם מתאחים לעולם תנן, הנדפסת בספר גדולי ארץ ישראל דף נ') כה כתב: "ואיך יתכן שהרדב"ז בח"א (סימן נ"ו) יכתוב שהוא ברור ופשוט [שמשרתי הבית כשרים לעדות] ובמקום אחר יכתוב להיפך, וגם זה הוא היפך הראשונים והפוסקים ז"ל **שכולם** כתבו לדבר פשוט דמשרתים כשרים לעדות, וכבר כתבתי במקום אחר כל הצורך והבאתי מהרבנים שדחו לתשובת הרדב"ז הלוז מהלכה דדבר פשוט אצלם דכשרים ואכמ"ל", ועיין שו"ת מהרש"ם ח"א (סימן רכ"ה), ובס"ד נתבאר הענין היטב בחיבורי דברי יעקב חיים ח"ב (סימן ה') עש"ב וצרף לכאן.

וצריך לומר שרבינו אור החיים ז"ל כאן לא נחית לענין דינא, אלא בא לפרש המקראות, ואכן כבר לימדנו הגאון רבי אליה מזרחי ז"ל בפירושו לפירוש רש"י על התורה שמות (כ"ב ח'): "**מפרשי התורה כולם לא יכונו בפירוש התורה רק ליישב המקרא, כהלכה או שלא כהלכה**", ודוגמאות לזה תמצא בחיבורי ברית יעקב (דף מ"ו), ובחיבורי הדר יעקב ח"ב (דקצ"ה ע"ב), ובחיבורי אור משה (סימן ו' דף מ'), ובחיבורי זכרון משה ח"ב (דף ק"ג), ובחיבורי טוב להודות ח"ג (סימן ט"ז), ובחיבורי יחי יוסף (דקצ"ד ע"א), ובחיבורי כרם יעקב (דף ק"פ, ודף רל"ז), ובחיבורי מנוחת שלום ח"ה (דף קנ"ז) ועוד ואכמ"ל.

וגוף שאלת רבינו אור החיים הקדוש ז"ל, בענייני לא הבינתי היטב על מי נופלת שאלה זו ששאל מדוע לא השכילו לדון על פי משפט

התורה, והרי המרגלים רשעים גדולים היו, ובעלי לשון הרע, ומחללי שם שמים בפרהסיא, וכפרו בכח הקב"ה ואמרו חזק הוא ממנו שאפילו בעל הבית אינו יכול להוציא את כליו כמאמרם במסכת ערכין (ט"ו א') ומדרש במדבר רבה (פכ"ג ס"ו) ע"ש, ורבינו בחיי ז"ל במדבר (כ"ג ו') האריך בעוונות החמורים שעשו המרגלים ושעבירה גררה עבירה וחילול ה' הגדול בפרהסיא שעשו עש"ב, ואם כן מה שייך שיעשו דין משפט התורה אתמהא, ועיין.

ג. בענין ה' ה' אל רחום וחנון

במדבר (י"ד י"ז): "ועתה יגדל נא כח אדני כאשר דברת לאמר, ה' ארך אפים ורב חסד נשא עון ופשע ונקמה לא ינקח, פקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים, סלח נא לעון העם הזה כגדל חסדך וכאשר נשאתה לעם הזה ממצרים ועד הנה, ויאמר ה' סלחתי כדברך".

ובתב רבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה שם: "ודע כי מה שמשם הזכיר ה' ארך אפים, ולא הזכיר ה' אל רחום וחנון, ולא הזכיר ואמת ונוצר חסד לאלפים, גם לא הזכיר וחטאה, לא עשה משה במקרה, כי אם בהשגחה גמורה, ולימדנו משה בכאן סדרי תפילה ובקשה איך יתפלל המתפלל ויתחנן המתחנן כדי שיתרצה אל אדוניו, ועל כן מהשלש עשרה מידות שנמסרו לו בסני לא הזכיר מהן כאן כי אם ששה, וחיסר השבעה, לא הזכיר ה' אל רחום וחנון, כי הם מידות למי שרובו זכויות וישראל היו עתה רובן עוונות".

ובעניותי יש לי להבין, שהרי רבינו בחיי ז"ל עצמו כה כתב ולימדנו בביאורו שמות (ל"ד ו') על הפסוק ה' ה' אל רחום וחנון: "ה' ה', דע כי השם הראשון הוא עצם ולא מידה, והשם השני מידה, והוא מידת רחמים בלא תשובה ובלא שאלה, אלא כאב רחמן שהוא מרחם על בנו ויודע בו מה שהוא צריך, ונותן לו מבלי שישאל ממנו, וכן הוא יתעלה מרחם הוא על הרשע אפילו בלא תשובה, שכן כתוב בתהלים (קמ"ה ט') ורחמיו על כל מעשיו ואפילו על הגויים, שכן דרשו חז"ל בסנהדרין (ט"ל ב') מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה לפני, ואפילו על הבהמות שנאמר (תהלים ל"ו ז') אדם ובהמה תושיע ה'" עכ"ל.

מוגיד דבריו ליעקב | חידו"ת לפרשת שלח לך

חרי שרבינו בחיי ז"ל לימדנו שמידת ה' [השניה] היא מידת רחמים אפילו על רשע שלא שב בתשובה וגם בלא שיבקש ויתפלל, ואם כן מה בכך שבמעשה המרגלים היו ישראל במצב של "רובו עוונות", וי"ל.

עוד יש להתבונן במה שכתב רבינו בחיי ז"ל שהשי"ת "מרחם הוא על הרשע אפילו בלא תשובה", וזו לשון הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות תשובה (פ"ז ה"ו): "גדולה תשובה שמקרכת את האדם לשכינה, שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך, ונאמר ולא שבתם עדי נאם ה' ונאמר אם תשוב ישראל נאם ה' אלי תשוב כלומר אם תחזור בתשובה כי תדבק, התשובה מקרכת את הרחוקים אמש [ר"ל קודם שחזר בתשובה] היה זה [הרשע] שנאוי לפני המקום, משוקץ, מרוחק ותועבה, והיום הוא אהוב ונחמד קרוב וידיד וכו' כמה מעולה מעלת התשובה אמש [ר"ל קודם שחזר בתשובה] היה זה מובדל מה' אלהי ישראל שנאמר עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם, צועק ואינו נענה שנאמר כי תרבו תפלה וגו', עושה מצות וטורפין אותן בפניו שנאמר מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי", ורבינו הרמב"ן ז"ל בביאורו לתורה דברים (ט' ד') כתב: "והשי"ת לא יאהב רק את הטובים, כי רשע ואוהב חמס שנאה נפשו" ע"ש, ובתהלים (קמ"ה ב'): "שומר ה' את כל אהביו ואת כל הרשעים ישמיד", וי"ל.

ד. בענין וינסו אותי זה עשר פעמים

מנחם אב תשס"ו.

במדבר (י"ד כ"ב): "כי כל האנשים הרואים את כבודי ואת אותתי אשר עשיתי במצרים ובמדבר וינסו אותי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי".

ופירש רש"י ז"ל: "וינסו, כמשמעו: "זה עשר פעמים שנים בים ושנים במן ושנים בשליו וכו' כדאיתא במסכת ערכין".

גאב"ד קושטא רבי דוד רפאל סבאן ז"ל בהגהותיו שבספר זכר עשות (מערכת נ' אות מ"ט) כה כתב: "נסיון, את חטאי אני מזכיר, כי זה רבות בשנים אשר נקראתי לבוא למתא גאלאטא לישב בראש על העדה בתור מרא דאתרא, ויהי כבואי שמתי פני לשקוד על דלתי בית המדרש יום

יום, ושם נמצא החכם השלם מוהר"ר יהודה המכונה בכור רופא ז"ל והוא שאלני להסביר לו דברי רש"י הללו "וינסו כמשמעו", מה היה קשה לרש"י ז"ל ומה בא לשלול, והאמת אגיד שכאלם לא יפתח פיו הייתי ונאלמתי דומיה.

והנה עתה שהגעתי לארבעים שנה אשר הנני עומד על משמרת תורה לאל, נתקיים בי מאמר רז"ל אין אדם עומד וכו' כי השנה הזו בלומדי פרקי אבות בין פסח לעצרת עם פירוש הרשב"ץ ראיתי דבריו הנחמדים לאבות (פ"ה מ"ו) [שכתב עשרה נסיונות נסו אבותינו להקב"ה, יש חידוש, לומר שלא נזכר בכתוב שלא בדקדוק וינסו אותי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי, כמו "זה עשר פעמים תכלימוני" (איוב י"ט ג') שהוא שלא בדקדוק, אלא לפי שהוא מספר שלם, ור"ל הרבה פעמים תכלימוני וכו', והודיענו התנא שהוא מספר מדוקדק ולא נאמר שלא בדקדוק" ע"ש.

ובו בפרק עלו ברעיוני דברי רש"י ז"ל במדבר הנ"ל, ואורו עיני ושבועתי נחת ומצאתי תשובה נצחת את כל ונכחת, כי רש"י ז"ל בקוצר מילין בא לשלול שלא יעלה על לבנו כי פירוש הכתוב וינסו אותי זה עשר פעמים הוא כמו ואפו עשר נשים וכמו עשר פעמים תכלמוני שנאמר שלא בדקדוק כי אם על דרך גוזמא להרבות ולהגדיל, ורוצה לומר פעמים רבות, אבל כאן מספר עשרה מדוקדק ולכן כתב רש"י כמשמעו והסביר לנו כוונתו שהם עשרה נסיונות וכמו שמנאום רז"ל במסכת ערכין.

ולענ"ד טעות קטן נפל בדפוס בדברי רש"י ז"ל וכך צריך לומר וינסו וגו' כמשמעו עכ"ל, וכוונתו פשוטה על תיבות עשר פעמים ולא על תיבת וינסו.

וכבר הרצתי דברי אלה בפני היושבים בבית המדרש ושם נמצא כבוד מוהר"ר משה בן חביב נר"ו וכה אמר לי האיש משה שפיר קאמרת וישר כחך", עד כאן דברי הגאון הנ"ל ז"ל.

תחילה וראש אומר כי ממש ככל דבריו אלה כבר כתב הגאון רבי בנימין מנחם דאנון ז"ל בספרו המשובח "באר בשדה" על פירוש רש"י לתורה הנדפס בירושלים (שנת תר"ו דקמ"ד ע"ב), וגם הוא כתב שצריך להגיה ולהסיף ברש"י תיבת וגו' ע"ש.

מוגיד דבריו ליעקב | חידו"ת לפרשת שלח לך כמ

והנה בענייני לא ידעתי מדוע הוזקק הגאון הנ"ל להביא ממרחק לחמו מדברי הרשב"ץ ז"ל על מסכת אבות, וללמוד ממנו דרך המקראות לנקוט "עשר" ואין הכוונה ממש עשר אלא הכוונה להרבה ומזה רש"י בא להוציא, והרי כבר רבותינו מפרשי התורה הפשטנים שם באותו מקום על אתר כתבו כן שוינסו אותי עשר פעמים לאו דוקא, וזו לשון הרשב"ם ז"ל: "וינסוני עשר פעמים - הרבה. כמו עשרת מונים. ואפו עשר נשים. עשר פעמים תכלימוני", ורבי אברהם ן' עזרא ז"ל כתב: "זה עשר פעמים, הטעם רבים, והזכיר עשר בעבור היותו סך חשבון כי הוא סוף האחדים וראש העשרות שהם במחברת השנית".

ותחילה ראיתי לנכון לקבוע כאן מחיבורי כת"י על כללי המקרא: "כתב רבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה ויקרא (כ"ו כ"ו): "ואפו עשר נשים - החשבון הזה נאמר על רבוי בהרבה מקומות בתורה, וכן בספר איוב (פרק י"ט) זה עשר פעמים תכלימוני, ועל שם שהוא סוף כל החשבון והכל נכלל בו על כן לוקח החשבון הזה להורות על הרבוי".

ובן כתב רשב"ם ז"ל ויקרא שם: "עשר נשים ר"ל הרבה", וזו לשון רשב"ם במדבר (י"ד כ"ב): "עשר פעמים - הרבה. כמו עשרת מונים. ואפו עשר נשים. עשר פעמים תכלימוני". וכן הוא בראב"ע שם, וכן כתב הרשב"ם ז"ל בראשית (ל"א ז'), והרלב"ג איוב (י"ט כ"ט), והרשב"ץ ז"ל בספרו מגן אבות על מסכת אבות (פ"ה מ"ד).

והרד"ק ז"ל שמואל א' (א' ח') כתב: "עשרה בנים היו לפנינה ולפירושו יהיה טעם "עשרה" דרך כלל חשבון, כמו ואפו עשר נשים, וכן מעשרה שליטים", ובפירושו לספר זכריה (ח' כ"ג) כתב: "עשרה אנשים, אינו דווקא, אלא שהוא סך חשבון כמו ואפו עשר נשים לחמכם והדומים להם".

והרב "הכתב והקבלה" דברים (כ"ג ג') כתב: "מספר עשר הוא סוף האחדים וראשי העשירות לכן רבוי המספר בזה השם בסתם, דומה לזה עשרת מונים (בראשית ל"א) ואפו עשר נשים (ויקרא כ"ו) עשר פעמים תכלימוני (איוב י"ט) כמו שכתב הרשב"ם באלה המקומות", ועיין עוד בספר הכתב והקבלה דברים (ד' ט').

לשון "עשרה" בא להפלגה כמו ואפו עשר נשים - עיין תוספת יום טוב ביכורים (פ"א מ"ה) ותפארת ישראל שם, ועיין בספר אבות הראש ח"א

(דל"ו ע"ג ודקנ"ב ע"ג) ובחידושי כת"י ליבמות (ע"ו ב'). עד כאן מחיבורי כת"י, השי"ת יהיה בעזרני להוציא לאורה כל חידו"ת אכ"ר.

והנה הסבר זה שהציעו הגאונים הנ"ל בדברי רש"י ז"ל שכוונת אומרו כמשמעו דהיינו עשר נסיונות ממש ולא כרשב"ם והראב"ע הנ"ל, עם שאיני כדאי כלל, אינו נלענ"ד, דמשמעו קאי על "וינסו" ולא על "עשר", ואם צריכים להגיה הגהות ברש"י ז"ל זה דוחק כנודע ועיין לגאון חיד"א ז"ל בכסא רחמים על אבות דרבי נתן (פרק ל"ה דק"ח ע"ג ד"ה לא) ודוק.

ובעוניי היותר נראה לי שרש"י ז"ל בא להוציא מפירוש רבינו החזקוני ז"ל שם שכה כתב: "וינסו, ויכעיסו, כמו והא אינון נסיסין ולכך הסמ"ך דגושה", לכן כתב ופירש רש"י ז"ל וינסו כמשמעו דהיינו מלשון נסיון, ולא מלשון כעס ודוק.

ועכשיו ראיתי בפירוש רש"י ז"ל בעין יעקב ערכין (ט"ו א') על מאמרם שם עשרה נסיונות וכו' שפירש: "נסיונות לשון נסיון, ויש דמפרש לשון כעס כמו והנם זועפים תרגומו נסיסין", הרי שכבר רש"י ז"ל ידע שיש מי שמפרש כן ולכן בפירושו לתורה בא לשלול מפירוש זה, ועיין רש"י עבודה זרה (ד' א') ודוק.

וראיתי שכבר קדם וכתב כן רבינו הגדול מהר"ל ז"ל בספר גור אריה על רש"י שם ולחיבת הקודש אביא דברי קדשו: "וינסו כמשמעו. פירש רש"י שהיו מנסין לקב"ה אם יכול לעשות בקשתם, ולא היו מאמינים בהקדוש ברוך הוא. ולאפוקי מן המפרשים שמפרשים אותו לשון כעס, כמו "והנם זועפים" (בראשית מ' ו') שמתורגם נסיסין, ולפיכך פירש כמשמעו, כי שפיר נוכל לפרש נסיון, כי הבלתי מאמין הוא מנסה לקב"ה אם יכול לעשות בקשתו, ובערכין (ט"ו א') מפרש רש"י לשון אחד שהוא לשון כעס בשם יש מפרשים, אבל דעתו בכאן שהוא כמשמעו, לשון נסיון", ודוק היטב.

ובספר תורה תמימה במדבר (שם אות י"ז) מלבד שלא ראה דברי המהר"ל ז"ל שכבר קדם וכתב כן, עוד לא ידעתי מדוע הוציאה בלשון "אולי", וגם לא ידע שרש"י בעין יעקב הוא דברי רש"י עצמו, ושלרב "הכותב" בעין יעקב הוא הגאון רבי יעקב ב"ר חביב ז"ל היו גירסאות

מגיד דבריו ליעקב | חידו"ת לפרשת שלח לך לא

מדוייקות בדברי התלמוד ופירוש רש"י ז"ל, ועיין מה שכתב בספר הדרש והעיון שמות (מאמר קט"ו אות ב'), ותימה שלא עמד בדברי רש"י ז"ל כאן שבא להוציא מפירוש היש מפרש דוינסוני היינו הכעיסו וכנ"ל, ומה שכתב שלדרכו של היש מפרש שוינסוני היינו הכעיסוני, יש לפרש קרא דינסוני שהכוונה הכעיסוני ע"ש, תימה שהרי המפרש אכן פירש פסוק זה כנ"ל, ומהו שכתב שלפי דרכו של היש מפרש וכו', וצ"ב.

* * *

אבות (פ"ה מ"ד): "עשרה נסיונות ניסו אבותינו את המקום במדבר". וכתה רבינו התוספת יום טוב שם: "נסו אבותינו את המקום במדבר, שעל שהיו במדבר מקום שמם מאין יושב. וחסר אין כל בה חשבו אולי שהוא מחסרון השגחתו יתברך על הגליל ההוא ולפיכך נסוהו. והיינו דדייק למתני במדבר וקא קרי ליה לקב"ה מקום בכאן. להורות כי הוא מקומו של עולם מאין פנוי מהשגחתו כך פירש במדרש שמואל".

והגאון חיד"א ז"ל בספרו ראשי אבות שם כתב: "אפשר לומר לשבח ישראל כי טעם נסותם היה להיותם במדבר ושם תוקף שליטת הסט"א כמו שכתוב בספר הזהר הקדוש לזה גבר יצרם ובאו לידי מידה זו".

והנה מה שכתב שבמדבר תוקף שליטת הסט"א - אכן כן נמצא בספר הזהר הקדוש כמפורש שם ח"א (דקס"ט ע"ב ודקע"ח ע"ב) ועוד הרבה, אבל תמה אני על עצמי שהרי הזהר הקדוש עצמו אומר שכאשר בני ישראל היו במדבר נשבר כוח הסט"א והתבטל מפניהם, כמאמרם בספר הזהר הקדוש ח"ב (דקנ"ז ע"ב): "ואי תימא אי הכי דההוא מדברא איהו תוקפא דסטרא אחרא, היך פקיד קב"ה על ההוא שעיר לשדרא ליה לטורא אחרא דאקרי עזאזל, הוה לון לשדרא ליה לההוא טורא דאזלי ישראל במדברא ביה. אלא כיון דהא אזלו ביה ישראל ארבעין שנין, הא אתבר תקפיה, ותוקפיה אתתקף באתר דלא עבר ביה גבר תמן לעלמין", וכשעשו הערב רב העגל אמרו שם בספר הזהר הקדוש (ח"א דרכ"ח ע"א): "רוח מסאבא דאשתכח תדיר במדברא, אשכח אתר **בההוא זמנא** לאתקפא ביה", הרי שבשאר הזמנים לא היה הס"א שולט כלל במחנה בני ישראל במדבר, ועיין באריכות שם (דקפ"ד ע"א), ובספר מהר"ם רקאנטי ז"ל על התורה (פרשת תצוה), ובחיבורי הדר יעקב ח"ו (סימן ס"ז) ודוק היטב.

ותו יש להבין שאם מפני תוקף שליטת הסט"א גבר יצרם כדכתב החיד"א
ז"ל, אם כן מה הקצף הגדול והחרי אף על ישראל, והרי המקום גורם
וכאנוסים דמו, וי"ל.